

Bársony Éva

„Minden tevékenységünknek ez volt a lényege, az összetartás.”

Deszk, 1945 nyara.

Anyám soha nem engedte magát özvegygé nyilvánítani, pedig miután 1942 őszén apámat elvitték → munkaszolgálatra, majd 1943 januárjában fegyver nélkül behajtották a → Don-kanyarban dülő katonai őrzöngésbe, soha többé nem jött haza. De anyám haláláig hazavárta.

Dunakeszin éltünk (akkor még kis falu volt Budapesttől kb. 20 kilométerre), anyám egyedül igyekezett eltartani minket a nálam egy évvel idősebb bátyámmal, Zoltánnal. Ez nem volt könnyű közvetlenül a háború után egy egyedül álló nőnek, valószínűleg ezért engedett el 1945 nyarán mindkettőnket Deszkre, hite szerint nyaralni, az egyedül maradt zsidó gyerekek táborába. Azt akkor még ő sem tudta, hogy az a nyári gyerektábor az árván maradt zsidó gyerekek Izraelbe való kimenetésének volt az előkészítő állomása.

Mindössze hat éves voltam, ► Deszk nekem egy egészen új világ volt. Ma már tudom, hogy cionista gyerektábor volt valójában, de akkor fogalmam sem volt arról, mi a → cionizmus, mit jelent → alijázni. Együtt voltam egy rakás gyerekkel, árva és félárva kiskölyökkel, s maga volt a csoda, hogy a kamaszkoron alig túllépett fiatal lányok és fiúk voltak a felügyelőink. Csupa lendületes, vidám emberek, akik egészen mások voltak, mint a felnőttek, akiket addig ismertem. Füttyültek a formalitásokra, egyetlen dolgot vettek komolyan: a közösségépítést. A közös mozdulást. A gyerekek aktivitásának beindítását.

Nem követelték sípszóra, hogy fegyelmezetten álljunk sorba, hogy fogjuk be a szánkat, maradjunk veszteg, mert aki nem lép egyszerre... Nem érdekelték őket

a vasfegyelem formális parancsai. Visszagondolva akkori napjainkra, később megértettem, annál fontosabb dologra igyekeztek rávezetni minket. Minden foglalkozást úgy szerveztek, hogy érezzünk rá a közösség, a velünk egyívású többi gyerekekkel való összefogás megtartó erejére. Azért tegyünk meg valamit, azért tartunk meg bizonyos szabályokat, mert különben szétesik minden napunk, mert értelmetlenül és haszontalanul folyik ki az idő a kezünk közül. És mert együtt erősek vagyunk.

Mindent közösen csináltunk. Minden tevékenységünknek ez volt a lényege, az összetartás. Naponta egyre jobban működő összefogással végeztük a napi rutinnal járó teendőket, amilyen például a rendrakás, a terítés, az edényleszedés, stb. épp úgy, mint a játékok, vagy leültetős foglalkozások. Rengeteget énekeltünk és rengeteget táncoltunk. Mindig együtt, egy nagy csapatban. A közös éneklés és a közös tánc igazi malter volt két téglá között. Ott tanultam meg, hogy kell járni a horát [körtánc], amihez a barátságtalanul kopár udvaron képeztünk szép, nagy kört és lelkesen figyeltük, hogy ne tévesszük az előtte-mögötte pozíciót a lépésekben. Egy erős belső fegyelem kiépülésén dolgoztak, miközben szabadnak éreztük magunkat. Nem csak foglalkoztak velünk, hagytak minket rosszkodni is. Például „takarodó” után nem volt csendrendelet, az egybenyíló hálószobákban mindig egy kis hajcihővel búcsúztattuk a napot a *Lajla tov* [Jó éjt!] közös eléneklése után. Teszem azt mulatságból pokrócban húzkodtuk egymást a padlón, s az nagy tisztesség volt, akire így „ráhúzták” a pokrócot. Reggel a *Boker tov*-ot [Jó reggelt!] énekeltük, és ott tanultam meg a szívemhez máig közel álló *Hava nagila* kezdetű dalt is, amiről akkor természetesen még nem tudhattam, hogy ugyan eredetileg haszid zsidó dal, de énekelte Harry Belafonte és Bob Dylan is. Az meg egyenesen kebledagasztó boldogság volt nekem, a legkisebbek közé tartozónak, hogy Éva helyett a Hava nevet kaptam mindjárt a megérkezésem után.

Azt máig próbálom megfejteni, miért nem követte büntetés, illetve „törvényszéki kihallgatás” még azt az eléggé durva balhénkat sem, amiben mindannyian benne voltunk. Alig pár hónappal voltunk túl a háborún, érthető, hogy az étrend nem volt valami fényes. Nem emlékszem, hogy valaha is valami finom elénk került volna az udvaron megterített hosszú asztalon, de nem éheztünk, mindig jóllaktunk. Egy alkalommal azonban a tábor fenegyereke, egy dörzsöltebb kamasz (emlékszem, Kismadárnak becéztük) megunta az egyhangú kaja miatti eredménytelen morgolódást, és miután bekapta az első kanál ebédet, úgy ahogy volt, beleköpte a mellé ültő tányérjába. Az meg egy hangos szó nélkül tovább köpött a szomszéd tányérra, és – addigra már úgy látszik, elég jó közösség lehettünk – egyetlen zokszó nélkül így járt végig Kismadár kezdeményezése az ebédlőasztal körül. Köpéssel a tányér közepén természetesen senki nem ette meg az ebédet, és bár éhesen keltünk fel az asztal mellől, ezt a durva akciót semmiféle retorzió vagy erőszakos kihallgatás nem követte. Azt hiszem, a ránk felügyelő fiatal emberek egyszerűen nem akar-

ták letörni, hatalmi szóval visszaszorítani a gyerekekben hirtelen támadt szabad véleménynyilvánítás igényét. Nem csak azért, mert ők sem lelkesedtek az unalmas kajáért, hanem mert erősen szerették a szabadságot. Megértettek a dologból a felszín mögötti lényegesebb „üzenetet”, egy bimbózó közösség összekovácsolt akaratnyilvánítását.

Aztán egy nap váratlanul megérkezett anyánk, összepakolt a bátyámmal együtt és elvitt minket haza, Dunakeszire. Azt csak később mondta el, hogy az utolsó pilanatban tudta meg, másnap a tábor indul Izraelbe. Vagy ahogy én éppen Deszken tanultam meg: *Erec Izraelbe*. Ő azonban nem tudott elszakadni a gyerekeitől.

Délibáb utca 35, 1948-1951.

Amikor anyám minden eladhatót eladott már, és apu még mindig nem jött haza a Don-kanyarból, fonónőként három műszakban dolgozni kezdett egy újpesti textilgyárban. Elég kicsik voltunk a bátyámmal, hogy ne merjen minket egyedül hagyni, a nyomorúságos anyagi helyzetről nem is beszélve, amiben két gyereket eltartani szinte lehetetlen volt. Életmentő lehetőség nyílt azzal, hogy 1948-ban a 10 éves Zoltán bátyámat a Gorkij-fasorban lévő Izraelita Fiúárvaházba, engem pedig kilenc évesen a Délibáb utcai ► Izraelita Leányárvaházba helyezzen el. A Délibáb utcai három évem a Hungária körúton kezdődött, egy sötét, hideg, komor épületben, ahová az első emeleti WC-csészébe időnként fellátogattak a patkányok. Ma egy Dickens-regény hideglelős hangulata jut eszembe erről az időről, aminek egy tűzeset vetett hamarosan véget. Hogy mi gyulladt ki és hol, arra nem emlékszem, csak arra, hogy fel kellett öltöznünk, és kettős sorokban vonultunk az utcán, valamilyen vidám dalt énekelve, aminek pattogó ritmusát a mellettünk lépdelő nevelők mindvégig bátorítóan diktálták. A tűzre magára nem emlékszem, csak az árvaház épületből valami feketén gomolygó füst rémlik fel a képből, amit hátrafordulva láttam.

A következő árvaházi emlékem csupa napfény, világosság, tágasság. Ez már a Délibáb utca 35 volt, ahová átköltözött az árvaház. Kilenc évesen aligha értettem valamit is az építészethez, csak azt láttam, hogy az épület szép, jó volt látni. Azt már csak később tudtam magamban leszögezni, hogy nagystílú, elegáns lakhelyet kaptunk, Igaz, az udvar szűk volt, lényegében alig létezett, tehát amikor kiengedtek minket a szabad levegőre játszani, nem sok tér adódott néhány nagyon egyszerű labdadobáláson kívül.

A belső elosztás az árvaház igényeihez alkalmazkodott. A tanulószobáknak és hálótermeknek helyet adó felső szintekre a földszinttől széles lépcsősor vezetett. A magam részéről ilyen nagyvilági épületbelsőt addig még soha nem láttam, csak később figyeltem meg, hogy a mi lépcsőnkhez hasonló látványosságokon lépdeltek le a dívák a puccos hollywoodi filmekben.

Az első pihenőnél, a baloldalon nyílt az a tágas terem, amely az árvaház zsinagógájaként szolgált, padokkal, pulpitussal. Emlékeim szerint az árvaház szellemében teljesen világi volt – kivéve a nagy zsidó ünnepeket természetesen –, a vallási élet a zsinagógában zajlott. Itt tanultunk hétköznapi délutánokon az imakönyvekből héberül olvasni, majd írni. A héber imakönyvemet máig őrzöm, amit ott kaptam. A templomban próbáltunk rendszeresen az énekekkel, amelynek kezdetektől tagja voltam. Vallási dalokat tanultunk, péntekenként mi énekeltünk az istentisztelet idején. Egyszer még a Goldmark teremben is felléptünk, nekem például még egy háromszöget is meg kellett ütnöm időnként. Sem az eseményre, sem a programra részleteiben nem emlékszem, még az is lehet, hogy jótékonysági koncert volt.

A lépcső pihenője nem csak a mi saját zsinagógánkról volt nevezetes. Itt tornyozta fel havonta az árvaház két fura tündére, az ősőreg, púpos ikerpár, Gizi néni és Sári néni a cipőket. Ők ketten voltak a helytartói a ruhaneműket és mindenféle tárgyakat rejtő raktáraknak, ők osztották a tiszta ruhát, ágyneműt, és persze a cipőt. A nagy halom csupa használt, viseltes darab, adományokból származó „topánka” közül kellett válogatnunk, ha az épp hordott cipőnk talpa lyukas lett, a sarkunk elkopott vagy csak elkezdett fájdalmasan nyomni. Emlékszem, minden alkalom kisebbfajta túlélő túrára hasonlított, mindenki igyekezett mutatós darabokat kibányászni a kupac legmélyéről is akár. Hátrányos termetük ellenére Gizi néni és Sári néni az igazság harcos angyalaiként védték a kicsik és gyengék érdekeit, egyenlő eséllyel kotortunk magunknak viselnivalót, amit azután egy hónapon át tiszta szívből utálhattunk. És közben reménykedő szívvel várhattuk a legközelebbi cipőosztást, hogy hátha elkapunk valami szép, igazán csudaszép cipőt.

Az első és a második szinten a tanulószobák és a hálótermek voltak. Az alagsorban volt a több hosszú asztalt magában foglaló étkező, mellette a konyha. A menüből két elkophatatlan emlékem maradt. Az egyik: ahányszor pirított dara volt a vacsora, én mindig egyedül ücsörögtem a kihalt étkezőben már jól túl minden időn, mert a nevelőnő addig nem engedett felállni, míg üres nem lett a tányérom. Én viszont képtelen voltam lenyelni egyetlen falatot is. Máig rejtély, végül hogyan szabadultam a dara fogságából. A másik emlékem fényes és örömteli: péntek esténként csokit kaptunk. Nem akármilyet, hanem igazit, csodálatosan csoki ízűt. Mindannyian tudni véltük, hogy az a néhány kockából álló kis táblácska, amire egész héten fentük a fogunkat, a tengeren túlról érkezett, személy szerint nekünk, az árvaház lakóinak. Ez volt a hét étkezési csúcspontja. Még a → hanukka ünnepre emlékszem, akkor igazán finomakat kaptunk, az ünnepi hangulathoz tartozott, hogy együtt énekeltünk.

A hálótermeinkben voltak emeletes ágyak, de nem volt nyomasztó a túlsúlyuk, a legkisebbek az alsó ágyakon kaptak helyet. A mosdókban egész sor mosdókagyló

sorakozott egymás mellett, a fürdős napokat kivéve ott mosakodtunk esténként tetőtől talpig. Emlékeim szerint ezek nem egyszer vidám hancúrozásokká fajultak, mígnem egy nevelő véget nem vetett a ramazurinak.

Havonta egyszer volt látogatási idő, akkor jöhettek a hozzátartozók, már aki nek volt. Nyáron engem anyu rendszerint hazavitt Dunakeszire, egyszer azonban az egész árvaház felkerekedett és irtózatossan tartó úton, személyvonattal levonatozott a Balatonra. Bogláron voltunk egy vagy két hétig, azt hiszem, ez kivételes élménynek számít, hisz legtöbbször életünkben először láttuk a Balatont és fürdőztünk a vizében.

Volt az épületnek egy remek erkélye is, ahonnan pontosan a közepébe láttunk az óriási tömegeket mozgó felvonulásoknak. Nem emlékszem, hogy → Rákosi pártját személy szerint láttuk-e a tribünön az árvaház erkélyéről (látnunk kellett, ha egyáltalán érdekelt volna), de az biztos, hogy annyi élethől ellesett boldogságot mímelő jelmezes jelenetet, mint ami elpöfögött a teherautók platóján az orrunk előtt, annyi színes léggömböt azóta sem látott senki közülünk.

Két gimnazista lány is élt velünk az árvaházban, Márta és Klotild, de főként kisebb gyerekek éltünk együtt, életkor szerinti csoportokba osztva. Az egykorúak együtt tanultak a saját tantermben, a saját nevelőjük felügyelete mellett. Szigorú időbeosztás és fegyelem uralkodott a napjainkon. A légkört mégis áthatotta egyfajta biztonság. Ennek forrása az árvaház igazgatónője, → Falus Olga néni különös személyisége volt. Ritkán találkoztunk vele személyesen, mégis, minden növendéket ismert, minden fontosról tudott, és ha valami kisiklott a rendes kerékvágásból, azonnal helyre tette. Senkit nem engedett közel magához, mégis mi gyerekek éreztük, hogy jólelkű ember, megnyugtató és igazságos.

Én a negyedik általánost kezdtem 1948-ban az árvaházban. A Szív utcába jártunk iskolába, ki-ki kék vagy piros nyakkendővel, az iskolában őrsökbe tartoztunk, nemzeti ünnepeken mentünk együtt az osztályunkkal a programokra, teljesen belesimultunk az osztály közösségébe.

Az árvaházból vagy egy nevelő, vagy egy nagyobb diák felügyelete mellett kettes sorokban, gyalog mentünk a suliba, de elég közel volt. Hazafelé, amikor nem felügyelt senki, olykor bevettük magunkat a földalatti megállójába és vártuk, mikor jön a kedvenc szerelvényünk, a gyönyörűen fénylő, sötétbarna faborítású Stuka. Olykor elkapott bennünket a halálmegvető bátorság, besúfolódtunk a Stukába és nem szálltunk le a Hősök terénél. Elmentünk a végállomásig, aztán vissza, élveztük, hogy stukázunk. A Stuka azóta már múzeumban van, az emlékek meg a maguk helyén várják a feltámadást.

A bátyám, Bársony Zoltán 1948-tól 1952-ig volt a fasori fiúárvaház lakója. Ott tartották a → bar micvóját is.